Autoreglementarea presei din România

- Raport de cercetare calitativa -

- opinia experţilor media şi a publicului specializat -

Mai 2009

Proiect finantat de:

Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe

Centrul pentru Jurnalism Independent

ActiveWatch
Media Monitoring Agency

Cuprins

Metodologia şi obiectivele cercetării..... 3

Concluzii..... 5

Publicul specializat..... 6

Consideraţii generale ale publicului specializat despre presă..... 7

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor 9

Autoreglementarea presei..... 12

Experţi media..... 15

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor..... 16

Autoreglementarea presei..... 20

Anexă/ Persoane intervievate..... 22

Metodologia şi obiectivele cercetării (1/2)

Public ţintă:

1) Experţi media – lideri ai breslei, persoane care ocupă funcţii de coordonare (directori, redactori şefi etc.)

2) Public specializat – experţi care activează în diferite domenii de activitate şi care au avut o experienţă directă cu media

Obiectivele cercetării:

Cercetarea de faţă a urmărit să identifice opiniile şi atitudinile publicului specializat şi a experţilor media cu privire la situaţia actuală a presei din România. De asemenea, s-a urmărit colectarea unor opinii faţă de respectarea deontologiei, definirea cauzelor nerespectării şi soluţii pentru creşterea gradului de respectare a deontologiei.

Un alt obiectiv important al cercetării a fost identificarea opiniilor publicului ţintă faţă de autoreglementarea presei din România, mecanismele şi piedicile autoreglementării, identificate de către aceştia.

Metodologia şi obiectivele cercetării (2/2)

Metoda de cercetare:

- Interviuri în profunzime, semi-structurate, faţă în faţă.

Perioada de desfăşurare a interviurilor: 5 - 20 aprilie 2009

Număr de interviuri: 17

- N = 7 interviuri cu experţi media.
- N = 10 interviuri cu public specializat.

Durata unui interviu: aproximativ o oră

Oraşul în care au avut loc interviurile: Bucureşti

Fiind o cercetare de tip calitativ, datele nu pot fi extrapolate la nivelul întregii populaţii, ele pot fi folosite numai pentru a explica anumite comportamente ale grupurilor ţintă

- *Cercetarea s-a desfăşurat pe baza unui acord de confidenţialitate, impus de rigorile cercetării de tip calitativ. De aceea, lista persoanelor care au participat la interviuri nu poate să fie făcută publică, iar informaţiile cuprinse în acest raport nu vor fi atribuite niciunei persoane anume.*

Concluzii

- Deşi cred că presa din România se confruntă cu probleme mari în ceea ce priveşte respectarea deontologiei, experţii media şi publicul specializat au respins ideea reglementări presei (o lege a presei). Motivaţia ţine de teama că o lege ar putea îngrădi libertatea de exprimare a jurnaliştilor.

- Respondenţii spun că o problemă foarte mare a presei este lipsa modelelor pentru noii veniţi în breaslă şi lipsa capitalului de încredere al presei. Alte probleme identificate de respondeţi sunt legate de profesionalismul jurnalişilor şi de presiunile economice şi politice.

- Cei care au răspuns acestei cercetări spun că există soluţii de creştere a gradului de respectare a deontologiei, prin profesionalizarea jurnaliştilor, traininguri, crearea unei bresle puternice, dar şi sancţionarea ziariştilor în cazul în care nu respectă legea.

- Între respondentii jurnalisti, există diferenţe fata de ideea ca jurnalistul poate sa fie partizan politic: o categorie de jurnalişti acceptă acesta ca un rol legitim al ziaristului de comentator, o altă categorie sancţionându-l, considerând că în aceste situaţii ziaristii se substituie invitaţilor politicieni.

- Atât experţii media cât şi publicul specializat sunt sceptici cu privire la posibilitatea realizării autoreglementării din cauza dezinteresului patronilor de media, neîncrederii în iniţiatorii încercărilor de autoreglementare, convingerii ca niciun for de autoreglementare nu va întruni încrederea întregii bresle.

Publicul specializat

Consideraţii generale ale publicului specializat despre presă (1/2)

Aproape toate persoanele terţe intervievate consideră că în general presa este **superficială**, în căutare de **senzaţional**, **reactivă** şi fără imaginaţie. Ziarele sunt considerate foarte asemănătoare în conţinut, previzibile şi merg pe **vulgarizarea** informaţiei.

Ziariştii cu adevărat profesionişti sunt greu de găsit, caută rar informaţii de *background* despre un subiect anume şi de multe ori nu scriu despre teme importante pentru societate. De cele mai multe ori, se consideră că ziariştii nu cunosc domeniile în care scriu, una dintre cauze fiind şi **inconsecvenţa ziariştilor în a se specializa pe un anumit domeniu**.

Problema semnalată cel mai des de către respondenţi este aceea a **lipsei de independenţă a presei**. Din punctul de vedere al respondenţilor, presa este părtinitoare, iar "*de multe ori jurnalistul execută ce îi spune şeful*". Presa nu mai este independentă, joacă în funcţie de aşezarea, de poziţia economică pe care o are în sistemul social. Ziariştii practică o anumită **autocenzură** dată de conformarea la mediul în care activează.

De asemenea, respondentii cred ca s-a ajuns în situatia în care actorii sociali folosesc presa doar ca un **vehicul de vizibilitate**, fără să mai conteze dacă este sau nu credibilă.

Totuşi, o parte dintre persoanele care au răspuns întrebărilor spun că se constată o îmbunătăţire în ceea ce priveşte profesionalizarea ziariştilor faţă de anii precedenţi, mai ales în domeniul juridic.

Citate relevante

- *"Presa din România este mult prea tabloidizată în orice domeniu te-ai uita."*
- *"Mă gândesc la axa timpului, la cum a evoluat, de unde a plecat şi unde a ajuns. Dacă la începutul anilor '90 presa era destul de liberă de constrângeri, acum a devenit o parte a* establishment-*ului; este practic parte a jocului social, politic şi economic."*

Consideraţii generale ale publicului specializat despre presă (2/2)

Citate relevante (continuare)

- *"Daca eşti gazetar la un anumit trust, nu te sună nimeni să îţi zică ce părere să ai, dar sigur că, fiind acolo, eşti într-un context în care te conformezi oarecum mediului."*

- *"Problema independenţei a fost ca te-ai dus acolo unde ai crezut că punctele de vedere care gravitează în trustul respectiv corespund valorilor tale."*

Valorile şi rolul presei

Cei mai mulţi respondenţi cred că valorile cele mai importante ale ziariştilor ar trebui să fie **informarea** corectă, **buna-credinţă**, **profesionalismul**, **verificarea informaţiei** macar din 2 surse, **verificarea surselor**, cunoaşterea foarte bună a domeniului in care lucrează.

De cele mai multe ori, aceste valori nu sunt internalizate de ziarişti. Presa nu are modele, ziaristii cu vechime şi consacraţi nu au o imagine bună, de persoane morale. De asemenea, respondenţii cred că, într-o societate fără valori, ziariştii nu pot fi mai profesionisti decat alte categorii profesionale.

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (1/3)

Persoanele care au răspuns acestei cercetări cred că, de foarte multe ori, ziariştii încalcă etica profesională (fie de bunăvoie, fie pentru că sunt presaţi din exterior).

Cel mai des încălcate norme, din punctul de vedere al respondenţilor, sunt:

- dreptul la viata privată
- dreptul la imagine
- dreptul la non-discriminare
- drepturile minorilor
- secretul deliberării în cazul proceselor

Motivele încălcării identificate de respondenţi sunt:

- dorinţa de a publica foarte repede informaţia
- presiuni economice şi politice
- politica redacţională
- dorinţa de senzaţional
- obţinerea de avantaje personale

Citate relevante

- *"Există două departamente care se bat întotdeauna la ziare: marketingul cu editorialul. Şi de cele mai multe ori marketingul câştigă. Pentru ca interesul financiar domină. E un business până la urmă."*
- *"Presa este mult mai angrenată economic. Practic, la fiecare ciclu electoral, structura de conducere a instituţiilor media este zguduită într-un fel sau altul; în print este cel mai vizibil."*

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (2/3)

Cazuri de încălcare a deontologiei identificate de respondenţi:

- dreptul la viata privată

Caz: fotografiile persoanelor publice făcute în casă

- dreptul la imagine

Caz: persoane denigrate fără dovezi; persoane aflate în situaţii defavorizate

- dreptul la non-discriminare

Caz: articole în care se specifică inutil apartenenţa etnică

- drepturile minorilor

Caz: apariţiile minorilor cu faţa neblurată

- secretul deliberării în cazul proceselor

Caz: presiuni asupra judecătorilor care judecă procese de corupţie cu vizibilitate

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (3/3)

Soluţii de ridicare a nivelului de respectare a normelor deontologice

- **Profesionalizarea** jurnaliştilor ar putea să diminueze dependenţa de angajator
- O foarte bună cunoaştere de către jurnalist a **domeniului** în care scrie
- Întâlniri mai dese între părţi, o **comunicarea mai bună**, training-uri comune
- Contract colectiv de muncă pentru jurnalişti, o **reglementare a statutului profesional** al jurnaliştilor
- Ziariştii sa fie mai **bine platiţi**
- **Crearea unui for** la care să adere toate instituţiile media, cu un cod etic unic
- **Sancţiuni**, dar care sa nu fie neăparat sancţiuni civile sau penale

Citate relevante:

- *"Ziariştii sunt prost plătiţi. Meseria de ziarist implică riscuri, daca nu eşti plătit corespunzător nu ai de ce sa rişti"*
- *"Trebuie să fie sanctionaţi, dar nu trebuie făcute legi pentru că există un mare risc să se încalce libertatea de exprimare."*
- *"Sunt tentată să vreau o lege, dar nu e bună."*

Autoreglementarea presei (1/2)

Deşi sunt nemulţumiţi de presa actuală şi felul în care ziariştii respectă normele etice, aproape toţi respondenţii sunt de părere că este nevoie mai degrabă de autoreglementare şi mai puţin de reglementare printr-un cadru legislativ. Majoritatea au declarat că sunt tentaţi să îşi dorească o lege strictă pentru ca presa să nu mai încalce deontologia, dar că o astfel de lege este foarte periculoasă pentru liberatea de exprimare.

De aceea, **un mix între autoreglementarea în redacţii şi un for unic la care să adere toate instituţiile media** pare soluţia găsită de majoritatea participanţilor la cercetare.

Citate relevante

- *"Atitudinea cea mai radicală ar fi că cenzura în presă ar trebui să fie dată numai de relaţia dintre subiecţi. Adică sunt un individ care mă simt lezat de un ziar care a publicat ceva pe care eu îl cred un neadevăr sau îmi afectează viaţa şi atunci mă duc în tribunal."*
- *"Autoreglementarea de ce e bună? Pe termen lung îi foloseşte societăţii, societatea nu ştie asta, dar îi foloseşte ca presa să capete o oarecare independenţă."*

Pentru toţi respondenţi este absolut necesar ca jurnaliştii să fie sancţionaţi atunci când încalcă drepturile persoanelor sau instituţiilor despre care scriu. Ei se aşteaptă ca jurnaliştii să realizeze gravitatea publicării unor informaţii neverificate care afectează imaginea persoanelor în cauză.

Citate relevante

- *"Libertatea de exprimare tine până acolo unde se încalcă alte legi: orice legi, dreptul la imagine, dreptul la viaţă privată, dreptul la non-discriminare etc."*
- *"E un mix de schimbări: este nevoie de educarea populaţiei, autoreglementare şi pedepsirea jurnaliştilor care încalcă legile existente, civil sau penal."*

Autoreglementarea presei (2/3)

Crearea unui organism de autoreglemetare implică, în opinia respondenţilor:

- Crearea unui set de reguli de către un grup mix de jurnalişti şi experţi din alte domenii, societate civilă. Modelele europene - codul BBC sau modelul anglo-saxon - sunt amintite de respondenţi de cele mai multe ori.
- Membrii grupului de lucru pentru crearea codului etic să fie de înaltă moralitate
- Crearea unei strategii pe termen lung, pentru că procesul autoreglementării este unul de durată
- Alocarea unor resurse mari de bani şi personal

În ceea ce priveşte iniţiativele de până acum, respondenţii cred ca Clubul Român de Presă (CRP) nu a reuşit să se impună până acum, iar codul lui ar trebui îmbunătăţit. Consiliul Naţional al Audiovizualului (CNA) are un rol important, dar nu este foarte eficient pentru că televiziunile îşi fac calcule clare în privinţa amenzilor primite de la CNA pentru nerespectarea normelor: publicitatea aduce mai mulţi bani decât amenzile.

Respondenţii cred că presa trebuie să îşi asume un rol social, de educare a populaţiei. De asemenea, sunt de părere că este şi responsabilitatea firmelor private să nu se asocieze cu ştiri sau emisiuni care încalcă normele deontologice.

O parte dintre respondenţi şi-ar dori un organism similar cu CNA pentru presa scrisă, iar alţii consideră ca un astfel de organism este periculos pentru libertatea de exprimare.

În contextul în care penetrarea internetului este tot mai mare, respondenţii doresc şi o autoreglementare a presei on-line şi a site-urilor, considerate periculoase prin conţinut, mai ales pentru minori.

Autoreglementarea presei (3/3)

Chiar dacă spun că autoreglementarea este o soluţie pentru profesionalizarea presei, mulţi dintre respondenţi sunt sceptici în ceea ce priveşte eficienţa unui astfel de organism. Se consideră că un for de autoreglementare va ajunge de multe ori la o înţelegere cu ziarişii care au încălcat normele şi nu va avea o putere prea mare asupra lor.

Pe de altă parte, unii respondenţi cred că acest for va fi ajutat şi de legile existente din codul civil şi penal.

Citate relevante

- *«Nu cred ca statul trebuie să aibă reacţii la ziarişti. Civilii trebuie să aibă şi să existe un mecanism de autoreglementare. (...) Acum nu cred ca Colegiul Medicilor a pedepsit vreun medic pentru malpraxis. CRP sau alte asociaţii de presă, cum sunt Agenţia de Monitorizare a Presei, CJI, COM nu prea au condamnat public ziarişti. (...) Nu cred ca un organism de autoreglementare a jurnaliştilor ar funcţiona."*

- *"Nu cred ca autoreglementarea este o soluţie. Este ca şi cum ai lăsa producătorii de tigări să se autoreglementeze. Vazând cum lucrează organizatiile organizaţile care se autoreglementează, nu aş avea încredere. Ştii cum reuşeau să se autoreglementeaze? Când unul face o tâmpenie, competiţia sare: << băi, ce-ai făcut? N-am zis că nu facem chestia aia?. Dar în momentul în care toţi stateau de vorbă şi ziceau băi ....ssst...., toţi faceau aşa.>>."*

- *Nu cred ca ar funcţiona. Ca şi cu autosancţiunea la politicieni: dacă nimeni n-a dorit ca ANI sa fie o instituţie în subordinea Parlamentului sau Guvernului, ca să-i sancţioneze pe politicienii bănuiti de corupţie, cred că jurnaliştii ar trebui să se gândească: "bă, da' la noi de ce ar funcţiona?"*

Experţii media

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (1/4)

Ziariştii sunt nemultumiţi de respectarea normelor jurnalistice la nivelul breslei.

Există aşteptări diferite privind comportamentul ziariştilor şi al instituţiilor media. O categorie dezaprobă asumarea de către jurnalişti sau redacţii a unei poziţii politice de critică sau susţinere constantă a unui partid sau politician, în timp ce altă categorie consideră acceptabil acest lucru, în emisiunile de dezbatere sau articolele de opinie.

Citate relevante

- *"Sunt ziarişti care şi-au asumat făţiş, militant, o anumită atitudine politică şi nici nu o mai ascund, nici nu mai mimează echidistanţa… încearcă să intoxice publicul cu propriile lor convingeri."*

- *"Ziariştii, în marea lor majoritate, într-un procent îngrijorător, nu-şi mai fac meseria: să dea ştiri, să citeze, să adune informaţii, să le livreze cât mai alb cu putinţă…presa evoluează, în special televiziunile, spre un divertisment politic de prost gust."*

- *"Nu există, după parerea mea, om imparţial, există oameni care mint că sunt imparţiali: unora le repugnă stânga, altora le repugnă dreapta, unora le repugnă Băsescu, altora le repugnă Iliescu; nu văd care e tragedia să o şi afirmi dacă se întâmplă să trăieşti cu realitatea asta. Atâta vreme cât e un comentariu... comentariul este subiectiv din pornire."*

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (2/4)

Normele etice menţionate cel mai des au fost următoarele:

- transmiterea de informaţii corecte
- citarea sursei
- ascultarea tuturor părţilor implicate într-un conflict, solicitarea opiniei persoanei acuzate
- respectarea vieţii private
- imparţialitatea politică
- servirea interesului public
- argumentarea comentariului
- constanţa politicii editoriale

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (3/4)

Problemele cel mai des enunţate:

- anumiţi ziarişti emit opinii politice, nu sunt imparţiali; îşi fac vizibilă orientarea politică în talk-show-uri
- faptul că anumite instituţii media au o anumită orientare politică
- insuficienta verificare a informaţiilor
- ignorarea opiniei persoanei acuzate
- comentariile neargumentate
- prezentarea ca adevarată a unor informaţii fără a prezenta sursa lor
- încălcarea prezumţiei de nevinovăţie, "judecarea" unor persoane în emisiunile tv
- absenţa citării sursei - au fost date ca exemplu televiziuni de ştiri care preiau uneori articole întregi din ziare, fără să citeze sursa şi anumite portaluri de ştiri, care nu dau link-uri la publicaţia în care a apărut articolul

Citate relevante

"Insul care se numeşte jurnalist, aşa se prezintă, face nişte afirmaţii… nu le demonstrează, nici nu e preocupat să le demonstreze în vreun fel; le înlocuieşte cu o gesticulaţie corespunzătoare, cu o privire fixă în cameră şi cu asigurarea <<vă spun eu, aşa este>>".

Respectarea deontologiei şi încălcarea normelor (4/4)

Explicaţiile existenţei abaterilor de la deontologie

Jurnaliştii au indicat următoarele explicaţii:

- interesul pentru creşterea audienţei
- dorinţa de a transmite informaţia cât mai repede face ca informaţiile să fie verificate superficial, conducând la erori
- salarizarea proastă a ziariştilor, de unde şi tentaţia corupţiei
- interesele politice şi economice ale patronilor
- dorinţa jurnalistilor de a obţine prestigiu din apariţiile la TV în calitate de comentatori care transmit propriile opinii politice
- slaba calitate a pregătirii absolvenţilor facultăţilor de jurnalism

Soluţii

Pentru creşterea gradului de respectare a normelor etice, jurnaliştii au indicat următoarele soluţii:

- acţionarea jurnaliştilor în justiţie în situaţiile de calomnie şi amestec în viaţa privată a persoanei (ex. cazul Mihaelei Rădulescu care a câştigat procesul împotriva Click)
- aplicarea, în codul civil, a jurisprudenţei CEDO ce operează cu 2 instrumente: interesul public şi buna-credinţă a jurnalistului
- o mai bună instruire a studenţilor la jurnalism
- un sindicat puternic al presei
- solidaritatea jurnaliştilor în faţa presiunilor patronului

Autoreglementarea presei (1/2)

Reglementarea prin lege este respinsă, fiind considerată un pericol pentru libertatea presei.

Soluţia **autoreglementării** nu este refuzată, însă este considerată irealizabilă din urmatoarele **cauze**:

- **dezinteresul patronatelor** de a intra într-o astfel de convenţie ce le-ar afecta propriile interese
- **lipsa credibilităţii** celor care au iniţiative de autoreglementare
- **imposibilitatea** creării unui organism care să asigure controlul şi să aplice sancţiunile din cauza faptului că nu există persoane suficient de credibile care să-l administreze
- experienţa **încercărilor nereuşite** de a crea un organism de autoreglementare şi un cod deontologic unic

Autoreglementarea presei (2/2)

Citate relevante:

- *“Asta-i cea mai mare problemă în orice breaslă, să-ţi alegi judecătorii. […] Arătaţi-mi pe cineva capabil să o facă sau de necontestat.[…] Vor fi veşnic contestaţi pentru că oamenii ăştia, la rândul lor, au facut, mulţi dintre ei, erori mari în cariera lor.”*

- *“Oricine incearcă să coaguleze o organizaţie, un sindicat, o organizaţie profesională este automat suspectat că are un interes, face jocul cuiva, că vrea să-şi subordoneze breasla şi atunci mulţi refuză acest gen de organizare.”*

- *“Oricine e pus sub semnul întrebării, întotdeauna. Ziariştii în care aş avea încredere se ţin deoparte de genul ăsta de activisme şi cei care îşi asumă acest rol au un background destul de îndoielnic şi nu sunt credibili ”*

- *“Am constatat că nu se întâmplă nimic: dupa ce se bate palma pe un cod de conduită, e abandonat în momentul imediat următor.”*

Anexă/ Persoane intervievate*

Experţi media (Lideri ai breslei)	Public specializat (Experţi din diferite domenii, altele decât media)
1. Redactor-şef	1. Judecător, purtător de cuvânt
2. Director	2. Judecător, purtător de cuvânt
3. Redactor-şef adjunct	3. Expert comunicare
4. Redactor-şef adjunct	4. Expert publicitate
5. Editor coordonator	5. Expert minorităţi
6. Redactor-şef adjunct	6. Coordonator programe ONG (egalitate de şanse)
7.Jurnalist/ realizator de emisiune tv	7. Coordonator programe ONG
	8. Coordonator programe ONG
	9. Director marketing
	10. Politician

*s-a folosit forma masculină a substantivelor „coordonator programe", „judecător", „director", "redactor-şef" etc., dar personele intervievate pot fi de sex feminin.

Raport realizat de:

Oana Ganea, oana@mma.ro

Sorin Tiţa-Călin, sorintc@yahoo.com

Telefon: 021.313.40.47; 0723.188.891